

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η μελέτη αυτή έχει ως στόχο να διερευνήσει την εξέλιξη της πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών στο Μακεδονικό Ζήτημα και τη γεωγραφική Μακεδονία από τις αρχές της δεκαετίας του 1940 και την κυριαρχία του Άξονα στη Βαλκανική χερσόνησο έως τις αρχές της δεκαετίας του 1950 και τη σταθεροποίηση των δύο μεταπολεμικών σχηματισμών στη Νοτιο-Ανατολική Ευρώπη. Η ανάλυση βασίστηκε στις εξής θεματικές: (α) στα στρατηγικά, πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών, (β) στην επιρροή της αντικομμουνιστικής ιδεολογίας στα αμερικανικά κέντρα λήψης αποφάσεων και τις διπλωματικές αποστολές, (γ) στη σημασία που οι Αμερικανοί απέδιδαν στην Ελλάδα και στην ελληνική Μακεδονία και (δ) στη σημασία που απέδωσαν στη Γιουγκοσλαβία και τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία μετά τη ρήξη Βελιγραδίου-Μόσχας.

Η έρευνα προσπάθησε να απαντήσει στα ακόλουθα ερωτήματα: ποια ήταν και πώς εξελισσόταν η πολιτική της Ουάσιγκτον στο Μακεδονικό Ζήτημα; Ποιοι οι στόχοι της; Ποιοι παράγοντες, ιδέες και συμφέροντα την επηρέαζαν και ποιοι ήταν οι άξονές της; Ποιες ήταν οι σκέψεις, οι προτάσεις και οι ιδέες των Αμερικανών αξιωματούχων όσον αφορά το Ζήτημα; Πόσο εύκολες ήταν οι αλλαγές και οι μετασχηματισμοί σε αυτή την πολιτική κι αν όντως εξασφάλισε και υπηρέτησε τα αμερικανικά συμφέροντα; Και, τέλος, ποια ήταν η στάση, η δράση και η επιρροή των οργανώσεων διασποράς στις ΗΠΑ;

Μέσω αυτής της μελέτης επιδιώκεται να επεξηγηθούν οι άξονες, οι στόχοι και οι μετασχηματισμοί της αμερικανικής πολιτικής. Η Μακεδονία εξετάστηκε ως περιπτώσιολογική μελέτη και συνδέθηκε με τα αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή της Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και ευρύτερα της Ανατολικής Μεσογείου, της Νοτιο-Δυτικής Ασίας και της Ευρώπης εν γένει. Επιπλέον, μελετήθηκε η επίδραση επιστημονικών κλάδων, όπως η γεωστρατηγική, η εκλογική ανάλυση, κ.ά. στην αμερικανική χάραξη πολιτικής, αλλά και οι προσπάθειες των οργανώσεων της διασποράς στις Ηνωμένες Πολιτείες να επηρεάσουν την αμερικανική εκτελεστική και νομοθετική εξουσία. Πέραν των παραπάνω, σκιαγραφείται η επίδραση του αντικομμουνισμού στη σκέψη των Αμερικανών ιθυνόντων και στη διαμόρφωση της στρατηγικής της ανάσχεσης της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και η σύνδεση του αμερικανικού και του ελληνικού αντικομμουνισμού. Σημαντικό ρόλο στη μελέτη διαδραματίζουν οι

αναφορές και οι προτάσεις των επιμέρους Αμερικανών διπλωματών, ενώ ενδιαφέρον προκαλεί η ενημέρωση και η αντίληψή τους για το Μακεδονικό Ζήτημα.

Η βιβλιογραφία με επίκεντρο το Μακεδονικό Ζήτημα είναι ιδιαίτερα πλούσια, το ίδιο και εκείνη που αφορά την αμερικανική εξωτερική πολιτική, τις απαρχές του Ψυχρού Πολέμου και τον Ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο. Εξετάστηκαν αρκετά έργα της περιόδου αναφοράς, αλλά και των επόμενων δεκαετιών. Ωστόσο, το μεγαλύτερο τμήμα των μελετών που εξετάστηκαν ανήκει στις τελευταίες δεκαετίες. Ωφέλιμες στάθηκαν οι μελέτες της αμερικανικής πολιτικής που εξετάζουν τη διαμόρφωσή της με ένα περισσότερο κριτικό βλέμμα και έχουν ως επίκεντρο την ιδεολογία και τα στρατηγικά, οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών. Επικουρικό, αλλά ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για την αποσαφήνιση πολλών πτυχών της ιστορίας της περιόδου, έπαιξαν οι μελέτες της σοβιετικής πολιτικής. Το άνοιγμα των αρχείων των πρώην κομμουνιστικών κρατών, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, έδωσε τη δυνατότητα να εξεταστεί και η στάση που ακολούθησε η Σοβιετική Ένωση καθώς και τα υπόλοιπα κομμουνιστικά κράτη, διαλύοντας ορισμένα στερεότυπα που είχαν παραμείνει. Άλλωστε, το Μακεδονικό Ζήτημα την περίοδο της δεκαετίας του 1940 ήταν ιδιαίτερα περίπλοκο και γι' αυτόν τον λόγο μαζί με την αμερικανική εξωτερική πολιτική, παρουσιάζονται συνοπτικά και στοιχεία της πολιτικής των άμεσα εμπλεκόμενων χωρών, της Βουλγαρίας, της Γιουγκοσλαβίας και της Ελλάδας, αλλά και του Ηνωμένου Βασιλείου και της Σοβιετικής Ένωσης. Εντούτοις, η περιπλοκότητα του Ζητήματος δεν περιορίζεται μόνο στην πολιτική παρουσία των εμπλεκόμενων χωρών αλλά και στη στάση που διαμόρφωσαν οι αξιωματούχοι τους στην περιοχή. Στάση που πήγαζε από τις ιδέες και τις επιρροές που δέχονταν, και διαφαίνεται στις προτάσεις τους προς τα κέντρα λήψης αποφάσεων. Παράλληλα, η εργασία σκιαγραφεί την παρουσία και τις πολιτικές και εθνικές τοποθετήσεις του πληθυσμού της γεωγραφικής Μακεδονίας.

Όπως είναι φυσικό για την πραγμάτωση ενός τόσο σύνθετου έργου, όπως αυτή η μελέτη, είναι αναγκαία μια πλειάδα μεθοδολογικών εργαλείων. Αυτός ήταν και ο λόγος που προτιμήθηκε μια όσο το δυνατόν πιο διεπιστημονική οπτική για τις επιμέρους πτυχές του Μακεδονικού, αλλά και για να εξεταστεί η επίδραση της ιδεολογίας και της οικονομίας στη χάραξη της αμερικανικής πολιτικής όσον αφορά το Ζήτημα. Αυτό κατέστη δυνατό μέσω μελετών εκλογικής συμπεριφοράς, διεθνών σχέσεων και δικαίου, συγκριτικής πολιτικής, πολιτικής θεωρίας, ανάλυσης πολιτικού λόγου και οικονομίας, ενώ για τη

στάση ορισμένων από τους αξιωματούχους χρησιμοποιήθηκαν, πέραν των επιστολών τους, τα απομνημονεύματά τους. Μπορεί η μελέτη να ανήκει στη διεθνή (διπλωματική) ιστορία, αλλά η διεπιστημονικότητα ήταν απαραίτητη εξαιτίας των ιδιομορφιών και της πολυπλοκότητας της αμερικανικής πολιτικής στο Μακεδονικό Ζήτημα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1940. Συνεπώς, για την ευρύτερη και καλύτερη κατανόηση της πολιτικής των ΗΠΑ στη Μακεδονία ήταν επόμενο το επίκεντρο της έρευνας να μην κυριαρχηθεί μόνο από τις αμερικανικές ενέργειες αλλά και από τις σκέψεις των Αμερικανών αξιωματούχων. Μέσω των αναφορών και των προτάσεών τους γίνονται αντιληπτές οι ιδέες που επηρέαζαν αυτούς τους ανθρώπους και η εξελικτική πορεία της αμερικανικής πολιτικής στο Μακεδονικό Ζήτημα. Κατ' αυτόν τον τρόπο γίνεται πιο κατανοητή η διαδικασία λήψης αποφάσεων από τους αμερικανικούς φορείς αλλά και οι ενέργειές τους.

Η αρχαιακή έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (ΙΜΧΑ), όπου και εξετάστηκε η συλλογή των εγγράφων του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών που διαθέτει το ίδρυμα. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν σε εκτεταμένη μορφή ψηφιακά εργαλεία απαραίτητα για τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες και μελετήθηκαν οι δημοσιευμένες αρχαιακές συλλογές από τη συλλογή *Foreign Relations of the United States* στην ψηφιοθήκη του Πανεπιστημίου του Wisconsin αλλά και δημοσιευμένες πρωτογενείς πηγές από άλλες ψηφιοθήκες, όπως αυτή της Truman Library, των Ηνωμένων Εθνών, κ.ά. Η βιβλιογραφική έρευνα πραγματοποιήθηκε στις βιβλιοθήκες του ΙΜΧΑ, της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και σε ένα μεγάλο αριθμό βιβλιοθηκών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν ψηφιοθήκες περιοδικών και βιβλίων όπως το JSTOR, το Internet Archive, η ψηφιοθήκη του ΑΠΘ, η Ανέμη, το Google Books, κ.ά.

Για την πληρέστερη ενημέρωση του αναγνώστη προτιμήθηκε να αναφέρεται και η πρωτότυπη έκδοση σε όσες μεταφρασμένες ξενόγλωσσες μελέτες χρησιμοποιούνται στην παρούσα εργασία. Επιπρόσθετα, τα ονοματεπώνυμα μεταγράφονται στα ελληνικά –σε φωνητική απόδοση– και γράφονται στην πρωτότυπη μορφή τους την πρώτη φορά που εμφανίζονται στη μελέτη. Αντίθετα, χρησιμοποιείται μόνο η πρωτότυπη μορφή για εφημερίδες και οργανώσεις, αν και υπάρχει η φωνητική τους απόδοση στα ελληνικά την πρώτη φορά που εμφανίζονται.

Όσον αφορά την ίδια τη μελέτη, το πρώτο κεφάλαιο έχει ως επίκεντρο την εξέλιξη της εξωτερικής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών κατά τη διάρκεια

της δεκαετίας του 1940. Εξετάζει την πορεία που ακολούθησε η Ουάσιγκτον από την αρχική αποχή στα ευρωπαϊκά πολιτικά τεκταινόμενα, στην υιοθέτηση μιας παρεμβατικής πολιτικής με σκοπό να προστατεύσει τα συμφέροντά της στο εξωτερικό, πολεμώντας αρχικά τον Άξονα και στη συνέχεια συνανθροίζοντας γύρω της τις αντικομμουνιστικές δυνάμεις. Παράλληλα, εξετάζεται το θεωρητικό πλαίσιο που καθόρισε την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Άλλωστε, ήταν σημαντική η επίδραση της ρεαλιστικής θεωρίας στη λήψη αποφάσεων, του αντικομμουνισμού και της αντίληψης πως η πολιτική των ΗΠΑ έπρεπε να έχει παγκόσμια εμβέλεια. Επιπλέον, αναλύεται η πολιτική της ανάσχεσης του κομμουνισμού, τα αμερικανικά συμφέροντα και τα διεθνή ζητήματα που απασχόλησαν την Ουάσιγκτον. Τέλος, γίνεται η σύνδεση μεταξύ της παγκόσμιας πολιτικής των ΗΠΑ και της πολιτικής τους στην Ελλάδα όσον αφορά το Μακεδονικό Ζήτημα.

Το δεύτερο κεφάλαιο μελετά την περίοδο του Πολέμου και της Κατοχής στα Βαλκάνια. Επικεντρώνεται κυρίως στη δράση του αμερικανικού προξενείου της Κωνσταντινούπολης, το οποίο μετά την κατάληψη της Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης από τον Άξονα και το κλείσιμο των αμερικανικών διπλωματικών αποστολών αναβαθμίστηκε σε περιφερειακό κέντρο ενημέρωσης. Η αλληλογραφία του προξενείου προς την Ουάσιγκτον δεν περιείχε μόνο ερμηνευτικές προσεγγίσεις για την κατεχόμενη Μακεδονία και τη βουλγαρική πολιτική, αλλά επισυνάπτονταν αναλύσεις για το Μακεδονικό Ζήτημα και προτάσεις για την επίλυσή του.

Το τρίτο κεφάλαιο παρακολουθεί την εξέλιξη της αμερικανικής πολιτικής στο Μακεδονικό Ζήτημα από το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου στη Νοτιο-Ανατολική Ευρώπη έως τις παραμονές του Δόγματος Τρούμαν. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η βασική επιδίωξη των ΗΠΑ ήταν η διατήρηση της ελληνικής εδαφικής ακεραιότητας. Αυτό σήμαινε πως ο βασικός άξονας όσον αφορά το Μακεδονικό ήταν η μη αναγνώριση της ύπαρξης του μακεδονικού έθνους. Κάθε αντίθετη θεώρηση θα ισοδυναμούσε με αμφισβήτηση της ελληνικής εδαφικής ακεραιότητας. Η στενή παρακολούθηση της πολιτικής των επιμέρους δρώντων όσον αφορά το Μακεδονικό κρινόταν επιβεβλημένη.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται η αμερικανική παρέμβαση στην Ελλάδα, μετά την απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης να τερματίσει την επέμβαση της στην Ελλάδα. Επιπλέον, μελετώνται οι συζητήσεις όσον αφορά την ίδρυση ενός μακεδονικού κράτους μέσω της ένωσης της βουλγαρικής και της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας, η στράτευση των Ηνωμένων Εθνών για την εξυ-

πρήτηση των αμερικανικών συμφερόντων, μέσω της παρουσίας παρατηρητών του ΟΗΕ στα ελληνικά σύνορα, και οι ερμηνείες που έδιναν οι Αμερικανοί στις ενέργειες των ΚΚ.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύεται η αναβάθμιση του Μακεδονικού από ζήτημα της ελληνικής ασφάλειας σε ζήτημα και της γιουγκοσλαβικής ασφάλειας, μετά τη ρήξη μεταξύ Βελιγραδίου και Μόσχας. Μελετάται η απόφαση της Ουάσιγκτον να υποστηρίξει τη γιουγκοσλαβική κυβέρνηση και η προσπάθεια των Αμερικανών διπλωματών να ερμηνεύσουν τις εξελίξεις στο Μακεδονικό. Ωστόσο, η ήττα των Ελλήνων ανταρτών και η επιβίωση του γιουγκοσλαβικού καθεστώτος κατέστησαν το Μακεδονικό επουσιώδες για την Ουάσιγκτον. Πλέον, οι δύο βαλκανικές χώρες έπρεπε να αφήσουν στην άκρη τις διαφορές τους και να συνεχίσουν να συνεργάζονται έναντι του κοινού εχθρού, της Σοβιετικής Ένωσης.

Η παρούσα μελέτη δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τη βοήθεια ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων. Συνεπώς, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Ιωάννη Κολιόπουλο και τον Ιάκωβο Μιχαηλίδη που πίστεψαν σε εμένα, μου έδωσαν τη δυνατότητα να διεξάγω την έρευνα και να συγγράψω αυτή τη μελέτη. Την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών που χάρη στη χορηγία της στη μνήμη του Ηρακλή Καλαϊτζή έγινε δυνατή η ολοκλήρωση και η έκδοσή της. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου Σπυριδώνα Σφέτα, για την υποστήριξη του και τις καίριες παρατηρήσεις του, καθώς και τους Θανάση Σφήκα, Στέλιο-Περικλή Καραβή και Χριστόδουλο Χριστοδούλου που διάβασαν τμήματα του χειρογράφου. Είμαι επίσης ευγνώμων στους καθηγητές μου Βασίλη Γούναρη, Γιώργο Μαργαρίτη, Σπύρο Μαρκέτο, Νίκο Ροτζώκο, Γιάννη Σταυρακάκη, Ιωάννη Στεφανίδη και Βέμουντ Όρμπακε (Vemund Aarbakke) για κάθε μορφή βοήθειας που μου προσέφεραν. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Ρίκα Μπενβενίστε και τους φίλους μου Αλεξάνταρ Αγγέλοφ Βαλκοντίνοφ (Александър Ангелов Вълковинов), Παύλο Βασιλειάδη, Μαριλένα Γκίνι (Marilena Gjini), Κύριλ Ιβάνοφ Ζαχάριεφ (Кирил Иванов Захариев), Μίλοσ Ιβάνοβιτς (Милош Ивановић/Milos Ivanović), Λάζαρο Καραβασίλη, Κατερίνα Κλαδισίου, Όλγα Μπελεγάκη, Παύλο Παπαδόπουλο, Σπύρο Παραβάντη (Spero Paravantes), Αριστοτέλη Σπυριδόπουλο, Τζάι Τζιγκ (翟菁) Γιασμίνα Τομάσεβιτς (Јасмина Томашевић/Jasmina Tomasević), Ρένο Φιλίππου, Γιώργο Χριστοδούλου και Μαριάννα Χριστοπούλου για την πολύτιμη βοήθειά τους. Η έρευνα δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς τη βοήθεια της υπεύθυνης του αρχείου του ΙΜΧΑ, Ευφροσύνης Παναγιωτίδου, αλλά και των υπευθύνων άλλων βιβλιοθηκών όπως της Ιουλίας Καμανά, της Μαρίας Τρανίδου, κ.ά. Συν

τοis άλλois, είμαι ευγνώμων στη μητέρα μου, Μαρία Καζαμία, τον πατέρα μου, Αντώνη, για τη συνεχή υποστήριξη τους, καθώς και τον αδερφό μου Δημήτρη για όσο τον ταλαιπώρησα όλη αυτή την περίοδο. Τέλος, επιθυμώ να ευχαριστήσω τη Μορφούλα Πεγνίουγλου που στάθηκε δίπλα μου, μελέτησε τα αρχικά χειρόγραφα μου και έκανε όλο αυτό το διάστημα ακόμα ευκολότερο για εμένα.